

— koji se veoma često reprezentuje samo nekim fenomenom — tako se prikaže da je vidljiv samo u refleksiji na nekom drugom predmetu, zbog toga što je on sam neshvatljiv u svom neposrednom bivstvu. Ne može se reći da je u takvima slučajevima pogrešno govoriti o »poredenju«, ali je to sigurno nevešt i može da dovede do zablude, jer se pod tim obično podrazumeva razlikovanje ili poređenje prema svojstvima, što ovde nije slučaj.

Mogli bismo se zadovoljiti konstatacijom da taj postupak reflektovanja kojim se služe »metafore« vodi računa o principu relativnosti, bez koga se ne može opisati »Čoveka bez svojstava« i fenomen Robert Muzil. Koliko god da zvuči kontroverzno, sledeća rečenica iz *Čoveka bez svojstava* formuliše jednu od najvažnijih Ulrihovih spoznaja: Relativnost je princip u domenu »jednoznačnosti«, koji se nalazi nasuprot »metafore«. Relativnost je istovremeno veza i granica svekolike naučne egzaktnosti i pritom je, dakako, suština nauke, ali ne i njen smisao, koji po Muzilu nije imantan nauci i ne spada više u domen relativnosti. Relativnost u odnosima sličnosti metafore spada, prema tome, u domen »jednoznačnosti« unutar (!) metafore, dakle u onaj deo njenog bića koji je identičan sa »poredenjem«.

Paradoks koji leži u tome da metafora želi da prenese neko bivstvo, dakle neposrednost i celinu, vodi do činjenice da je »metafora« jezička forma čije prenošenje nije ipak specifično jezičko, poslošno ono što treba preneti ostaje izvan jezičke sposobnosti označavanja: neposrednost individualnog bivstva zamišlja se jedino u pauzi, u ništavili, koje rečka »kao« samo trenutno premošćuje, ne imenujući ga.

Muzil je taj sjedinjujući skok u svom govoru o Rilkeu nazvao »lirskim afektom« čije se biće objašnjava time da se stvari ne doživljavaju u njihovoj odeljenosti, već u celovitosti uporednog postojanja i međusobne pripadnosti. Taj »lirske afekt«, to jezgro metaforičnog jezika i spoznaje, nosi u *Čoveku bez svojstava* ime »ljubav«; ljubav je prema Muzilu jedini čovekov način ponašanja koji ga, obazrivo rečeno, ne otrže od totaliteta bivstva, to znači od »istine« u metafizičkom smislu. Ovo značenje ideje ljubavi u *Čoveku bez svojstava* daje nam najvažnije razjašnjenje uloge koju metafora igra u Muzilovom delu: ona nije jedna od mnogih stilskih figura, već kao stilska figura neposredno ostvaruje utopijsko traganje koje pokušava da dospe do celovitosti života, time što ono pojedinačno tretira kao potencijalni stvarni totum i istovremeno kao deo koji je vezan za totalitet bivstva, to jest kao metaforu.

Tako na kraju ovog rada stoji teza da Muzilov pojам metafore, u poređenju sa Geleovim »Sve prolazno je samo metafora«, ne komparira samo metafore sa stvarnošću — »Metafore su snošljivije od stvarnosti«, već izvršanjem njenog uobičajenog značenja definije metaforu kao datu formu istinski realnog: stvarnost nije »samo« metafora, jer je prava realnost transcendentna, nego se stvarnost samo kao metafora oslobada svoje odeljenosti i okamenjene, apstraktne jednoznačnosti i pokazuje se u svojoj pravoj, celovitoj realnosti.

Nije teško zamisliti da bi taj pojam metafore u nenapisanom završnom delu *Čoveka bez svojstava* odgirao još neku ulogu: u vezi sa Ulrihovim okretanjem ka svršishodnom odnosu prema stvarnosti, koje počinje u poslednjem poglavljiju iz zaostavštine, problematika ovog pojma bi možda tek postala zaista aktuelna.

Naslov originala: Jörg Kühne, Das Gleichnis. Studien zur inneren Form von Robert Musils Roman »Der Mann ohne Eigenschaften«, Tübingen, 1968, str. 190—194.

S nemačkog: Gordana Uzelac

muzilova teorija romana

peter nuser

U *Čoveku bez svojstava* (u daljem tekstu: *ČbS* — prim. prev.) figuriра oblast raciodinog i oblast ne-raciodinog. U oblikovanju te dve oblasti pesničko mišljenje mogućeg nalazi svoj različit izraz po pitanju sadržaja i forme. Ono se ogleda ne samo u motivisanosti ljubavi između brata i sestre, pri čemu ispunjava svoju pravu »pesničku« funkciju, već s pokazuju i kao ironiju¹ u konfrontiranju različitih tipova i kao satiričnu kritiku u refleksijama i komentarima Ulriha i pripovedača. Mišljenje mogućeg razotkriva oblast raciodinog (svet tipičnog) u njenim očvrslim oblicima. Ali Ulrih, koji apsolutizuje to mišljenje mogućeg i koji se time što uzima »odmor od života« (str. 48) u sebi otuduje od racionalne stvarnosti ne uspevajući da ovlada njome drugačije osim putem kritike, do speva u duhovnu osamu i očajanju. Mišljenje mogućeg koje se u ljubavi brata i sestre apsolutizuje u životno stanje ne ispunjava očekivanja. Time što gubi povezanost s oblasti životne nužnosti ono dovodi do izolacije i unutarnje nemoći i osuduje samo sebe na neuspeh (str. 54 f.).

Taj neuspeh zasniva »utopija induktivnog mišljenja ili datog društvenog stanja« (I, 1619) koja je teoretski koncipirana na kraju *ČbS* i u kojoj je Muzil skicirao nogavešt sinteze između oblasti raciodinog i ne-raciodinog. Mišljenje mogućeg koje je sastavni deo ne-raciodinone oblasti ne treba da i dalje bude okretnuto samo sebi (dakle da bude bez pravca), već da stvaralački utiče na raciodinu stvarnost. Time mišljenje mogućeg dobija »pravač« (I, 1636) koji je donekle usmeren ka praktično-društvenom (up. II, 491).

Skica »utopije induktivnog mišljenja ili datog društvenog stanja« prevazilazi apsolutizovanje kako oblasti raciodinog tako i oblasti ne-raciodinog tako što obe dovodi u medusobnu vezu: »Problemi nužnosti su nestvaralački a duh je drvo u cvatu koje treba potkresati...« (I, 1626).

Kreativnost koja nosi u sebi pesničko mišljenje treba da izvuče raciodinu stvarnost iz njene statičnosti. Medutim, to pesničko mišljenje ne sme apsolutizovati samo sebe kao u »drugom stanju«, pošto je moral koji važi u tom stanju, moral »stvaralačkih momenata« (II, 467), »rasta i opadanja« (I, 845) pripremni stepen socijalne anarhije. Doduše, ni »utopija induktivnog mišljenja...« ne priznaje »zakon« ali priznaje nužnost regulisanja poнашања. Stoga ona ne može bez dedukcija², ali ne želi da ih shvata kao dogme. Indukcija su potrebne prethodne pretpostavke; ali one se ne smiju »verovati. —« (I, 1378). »Prethodne pretpostavke« moraju ostati prilagodljive. Zatvorenu ideologiju treba zameniti otvorenom (up. I, 1626).

Veliki je izazov hteti ući u trag »utopije induktivnog mišljenja« jer je Muzil sam nikad nije jasno definisao. On govori o »jednom prirodnom moralu induktivne saradnje«, o »psihotehnici kolektiva« (I, 1377 f.) ili o začecima jedne »socijalne psihologije, eventualno metafizike« (I, 1622). On smatra da je potrebna jedna »složenija moralna matematika« (II, 627), jedan induktivni moral »koji sâm zadovoljava kriterijume koje postavlja« (I, 1376) — drugačije rečeno, jedan »nestatičan moral« (II, 285) ili »dinamička etika« (III, 669). To sadrži zahtev da se moral uvek iznova koncipira ako mu život više ne izlazi u susret, da se moral dovede u živ odnos prema datostima stvarnosti. Ukoliko »život ne sledi neki sistem idealâ« Muzil »ne prepoznaće u idealima baš mnogo idealizma. Treba konačno uvideti da nije da ih život ne sledi iz neposlušnosti kao što to biva u školi, već da greške moraju biti u idealima« (II, 619 f.). Kao trajan, potvrđiće se samo jedan »realni idealizam« (II, 759), ne neki izmišljeni³. Ideali (misli se na moralne) ne treba da budu postulati otuđeni od stvarnosti već da proizlaze iz uzejamnog obogaćivanja oblasti raciodinog i ne-raciodinog. I bog (kao vrhunski ideal) induktivno je bliži nego spekulativno (up. II, 319). »Induktivni bog« se »ne može dokazati ali je verodostojan« (I, 1618).⁴

To da se »utopija induktivnog mišljenja« može označiti i kao »utopija datog društvenog stanja« samo je »...prividan paradoks. Naime, to stanje pod aspektom utopije gubi svoju krutost koja potiče od normi stvarnosti i koja se zadržava i u prividnim promenama njene spoljašnje strane. Ono u vidu utopije postaje zadatkom. Ali takva utopija je od samog početka zaštićena od opasnosti da ostane obična skica kao i od opasnosti da se ostvari i time kao ljudsko nastojanje uništi samu sebe.«⁵

Dato društveno stanje postaje zadatkom mišljenja mogućeg, pesničkog mišljenja, zadatkom one egzaktnosti koja »...ga stalno i iznova prevaziлаzi u novom odlučivanju i suprotstavlja mu se u tom prevazilaženju.«⁶ Ishod »utopije induktivnog mišljenja...« Muzil je opisao sledećim rečima: »Boriti se (duhovno) i ne očajavati. ...« (I, 1618). Jer: »Svaka stvar, pa i duhovni razvoj opada ako joj se ne pristupi s posebnim naporom« (I, 1620).⁷

»Utopija induktivnog mišljenja...« mora nužno dovesti do proširenja onih Muzilovih književnoteoretskih ideja koje postuliraju da književnost svojim osmišljavanjem mogućeg koje je zasnovano u oblasti ne-raciodinog i koje ukazuje na tu oblast mora da »deluje«. Posmatrano sa stanovišta »utopije induktivnog mišljenja...« ne može više važiti »smernica« da se živi u pesničkom osmišljavanju (up. str. 28 f.), već da se pesničko osmišljavanje, koje se, ukoliko se želi da stagnira ne sme odvojiti od oblasti životne nužnosti, učini korisnim za život. Prema tome, živeti pesnički znači neprestano delovati kreativno na raciodinu stvarnost. Ukoliko iz ove poslednje utopije izvučemo konzervativne za Muzilovu književnu teoriju, književnost ne treba više da ukazuje samo na mišljenje mogućeg već istovremeno na oblast njegove primene.

Muzil u *ČbS* nije više književno oblikovao sintezu između oblasti raciodinog i ne-raciodinog koju je nogavestio u »utopiji induktivnog mišljenja...« Roman je tako ostao fragment. On tako reči sadrži samo sas-

tavne delove koje je trebalo spojiti u sintezi. Pitanje je da li bi njihovo oblikovanje uspelo, pošto je Muzil uvek iznova tvrdio da je tu dostigao granicu svojih mogućnosti.⁸

U 'utopiji induktivnog mišljenja...' utvrđena je oblast primene, 'pravac' za mišljenje mogućeg, a da je ono pritom i dalje prisutno u poslednjoj Muzilovoj utopiji. Movens ove utopije takođe je mišljenje mogućeg.

Induktivno mišljenje (bez oblasti primene koja je sadržana u formulaciji 'utopije induktivnog mišljenja...') samo je drugi naziv za pesničko mišljenje mogućeg⁹ i odgovara egzaktnom odnosno eseističkom mišljenju koje je formalisano u utopijama egzaktnosti i eseizma (str. 50 f.). Doduše, 'utopije' egzaktnosti i eseizma se razlikuju od 'utopije' induktivnog mišljenja, jer ova poslednja utvrđuje jedan 'pravac' mišljenja mogućeg tako reći samo zbog njega samog; ali kao mišljenje, egzaktno, eseističko i induktivno crpu iz istog izvora pesničke spoznaje mogućnosti.¹⁰

Utopije koje su teoretski formalisane u *CbS* ne deluju, doduše, sve na planu sadržaja — 'utopija induktivnog mišljenja...' ostaje nerazradena, dok utopije egzaktnosti i eseizma u Ulrihovim razmišljanjima i u njegovom doživljaju s Agatom dobijaju sadržinska obeležja — međutim, mišljenje mogućeg koje je svojstveno svim utopijama u *CbS* dobija formalan izraz koji smo u prethodnim poglavljima (up. naročito poglavlja o 'pripovedaču' i o strukturi) dokazali kao pojigravanje s mogućnostima. Nedovršen roman je kao tvorevina po pitanju forme veran odraz mišljenja mogućeg koje mu je imanentno i koje na razne načine traži svoj izraz.

Ukoliko se pesničko mišljenje mogućeg može opisati kao egzaktno i eseističko, ono se formalno može ostvariti kao egzaktnost i kao eseizam.

Muzil je egzaktnost »uvek primenjava i na pisanje!« (II, 338).¹¹ »Ova knjiga ima jednu strast koja je u oblasti lepe književnosti danas donekle deplasirana, strast za tačnošću, preciznošću« (I, 1640). Tačnost i preciznost se odnose na razvijanje misli isto koliko i na oblik izražavanja jer se oboje uzajamno uslovjavaju. Egzaktnost razvijanja misli implicira estetsko delovanje (up. II, 122). To važi kako za logički oblik izražavanja tako i za oblik izražavanja analogije, pošto se u *CbS* pojavljuju oba.

Možemo govoriti i o Muzilovom eseizmu u odnosu prema romaneskom obliku i u tom smislu o eseističkom romanu.¹² Međutim, moramo biti načisto s pojmom eseizma u značenju koje mu daje Muzil (up. str. 51f.) i ne smemo ga upotrebljavati kao pojam suprotan »književnosti«, kao da se ta dva pojma uzajamno isključuju. Eseizam kao opis mišljenja mogućeg uzima »nekru stvar s više strana... ne obuhvatajući je u potpunosti — jer potpuno obuhvaćena stvar odjednom gubi svoje dimenzije i utapa se u pojam...« (I, 257). Iz delova eseja ne može se dobiti neka pojedinačna istina, neko pojedinačno ubedenje (up. I, 262). Pošto i *CbS* pokušava da prikaže mnogostrukost, pošto se ni iz njega ne može stići određeni stav, 'eseizam' se pokazuje kao — najširem smislu — formalni princip romana.¹³

Pesničko mišljenje mogućeg koje je u *CbS* teoretski opisano na razne načine kao egzaktno, eseističko i induktivno mišljenje i u utopijama uzdignuto do etičke 'smernice' (pri čemu 'utopija induktivnog mišljenja...', koja nije više razradena, istovremeno utvrđuje oblast primene tog mišljenja) određuje romaneski oblik.

Mišljenje mogućeg prožima roman u svim njegovim delovima i u različitim sadržajima različito se izražava. Ono se u ljubavi brata i sestre prikazuje drugačije nego u Ulrihovim i pripovedačevim kritičkim analizama oblasti racionalnog i u nedovršenom delu *CbS* verovatno bi dobilo nov oblik izražaja.

Roman se, doduše, završava kao fragment ali oblik dobija »iznutra« (str. 35) i kao eksperiment dovoljan je sam sebi. Svoje zakonitosti nosi u mišljenju sadržanom u njemu i u tom mišljenju nalazi svoje ostvarene.

Za Muzila je umetnički karakter nekog jezičkog dela zasnovan u posebnoj težnji tog dela za spoznajom i delovanjem (up. str. 32). »CbS« je prikaz 'pišćeve spoznaje'. Širina pišćeve spoznaje određuje mogućnosti romaneskog oblikovanja. Od romaneskog oblikovanja zavise i mogućnosti delovanja. S 'utopijom' induktivnog mišljenja... 'CbS' daje 'smernicu' koja nadilazi njegovo oblikovanje ali koju nosi mišljenje sadržano u njemu.

CbS je stalno uskladen prema književnim i spoznajnoteoretskim idejama svog autora. One su teoretski koncipirane ne samo van romana u aforizmima i esejima već i unutar romana u raznim opisima. Brojne misli o teoriji i tehničici *CbS* u Muzilovim dnevnicima i, ne na poslednjem mestu, i u samom romanu, dobijaju svoje obrazloženje i smisao iz 'Pišćeve spoznaje'** pokazuju koliko je oštro Muzil komentarisao sopstveno delo i koliko ga je svesno koncipirao. — Teorija o romanu, teorija u romanu, roman kao prikaz teorije uskladjeni su jedan prema drugom. U toj uskladenosti se ogleda 'Muzilova teorija romana'.

* »Racionalno« i »ne-racionalno« su Muzilovi termini za označavanje, s jedne strane, oblasti kojom vlada razum, oblasti materijalne stvarnosti, i, s druge strane, oblasti umetnosti u kojoj vlada zakoni duše. (prim. prev.)

** »Skica pišćeve spoznaje« (Skizze der Erkenntnis des Dichters), naslov je jednog Muzilovog eseja iz 1918. godine. (prim. prev.)

1 Up. str. 103, prim. 10.

2 I, 1620, 1626; II, 877.

3 »U etici smo još kod sholastike, moramo učiti od prirode.« (II, 280). Međutim, 'realni idealizam' se ne gubi u plitkom empirizmu koji bi se orijantisao samo prema racionalnoj strani stvarnosti.

4 Up. takođe I 1377, 1623.

5 Arntzen, Helmut, *Satirischer Stil. Zur Satire Robert Musils im 'Mann ohne Eigenschaften'*, Bonn, 1960, str. 203.

6 ibidem.

7 Up. I, 1617. Up. I II, 938: »Delaj što bolje možeš i što manje loše moraš i ostani pritom svestan granice pogrešaka u svom delanju! Značilo bi već pola puta ka perspektivnom oblikovanju života.«

8 Up. str. 58, prim. 56 i II, 491.

9 Pesničko i induktivno mišljenje kongruiraju. Podsetimo se na primer da Muzil književnost zbiranjem mogućeg koje je njen sastavni deo naziva religioznim poduhvatom bez dogmatike (str. 28). Induktivno mišljenje odbija bilo kakvo učvršćivanje koje bi ga pretvorilo u dogmu. Muzil govori o bogu koji je induktivno bliž nego spekulativno, koji se ne može dokazati ali je verodostojan (str. 102). To misli jasno pokazuju šta spaša pesničko mišljenje mogućeg s induktivnim mišljenjem. *CbS* spada u taj spoj pesničkog i induktivnog mišljenja. »Ova knjiga je religiozna iz perspektive nevernika.« (I, 1645). 10 I Muzilovo shvatjanje ironije možemo razumeti kao opis mišljenja mogućeg. Muzil svoju ironiju upoređuje sa svojom »induktivnom skromnošću« (II, 500). Ironija nije podsmeh ili ruganje (up. I, 1645), nije »pametovanje već sadrži »neku patnju« (II, 500). »U svemu ima nečeg tačnog« (II, 415). Ironija bi se mogla nazvati »filozofskim humorom« kome svet ne izgleda »zreo za ozbiljne stvari« (II, 500). Ironija je stav čoveka egzaktnog mišljenja prema »društvenim oblicima« i »moralima« koje smatra »neuspešnim eksperimentima« (II, 269f.). Ironija dovodil je do apsolutnog (religioznog) »nedostatka respekt-a« (ibidem). Kad Muzil beleži (II, 555) da »sokratovski znaci praviti se neznačljom a 'moderno' biti neznačljoma, tada se odnos prema induktivnom, eksperimentalnom mišljenju mogućeg uspostavlja sam od sebe a ironija, naravno, može da poprimi jedan »oblik borbe« (II, 787). — Ironija (ironično mišljenje) nije uzdignuto do utopije.

11 Up. str. 26.

12 Već smo spomenuli na 37. strani da je Muzil sam nazvao jednom prilikom *CbS* 'majstorskim esejom'.

13 Ironija koja se može prepoznati kao jedan od mogućih opisa induktivnog mišljenja (up. str. 103, prim. 10) pokazuje se na planu prikazivanja kao »konstruktivna ironija« koja »prolazi gola... iz povezanosti stvari« (I, 1645). Ona u strukturi *CbS* postaje delotvorna time što prikazuje likove romana suprotstavljaju jedne drugima kao tipove. Ironija je u tome što tipovi predstavljaju uvek samo jedan stav koji ne mogu da prevaziđu. U njima je uvek sam »nešto tačno« (str. 103, prim. 10). — Pitanje razgraničenja ironije i satire ovde namerno nije bliže obradeno (up. H. Arntzen navedeno delo, naročito s str. 39. i B. Allemann, *Ironie und Dichtung*, Pfullingen, 1956, naročito str. 186). Muzil sam nije jasno razgraničio ironiju i satiru u svojim teoretskim razmatranjima (Ovu indiferencijom up. naročito II, 500). Oba pojma karakterišu jedan Muzilov stav koji se ne može opisati ni samo pomoću pojma 'ironije' ni pomoću pojma 'satire'. Ovaj odnos između ironije i satire Arntzen (op. cit., str. 39) opisuje na sledeći način: Muzilov izraz »konstruktivna ironija« — dakle posebna vrsta ironije — »nije ništa drugo do rezultat satiričnog stila, to je ironična satira koja time što spoznaje da u svemu postoji nešto pogrešno i nešto tačno pokazuje da je sve pogrešno kako bi se zapamtilo da sve treba da bude na putu da postane tačno. Take ove dve recenčice iz skice jednog samooptuživanja neodvojivo spadaju zajedno: »Ona (knjiga) nije satira, već pozitivna konstrukcija. Nije priznajuće već satira.«

Naslov originala: Peter Nusser, *Musils Romantheorie*, Paris 1967, str. 100—106.

S nemačkog Agata: Švarc

Izbor iz sekundarne literature:

1. ALBERES, René Marill, »Musil, précurseur de l'anti—roman«, in: *La Revue de Paris*, Paris 73, N.I, janvier 1966, S.71-84.
2. ALBERTSEN, Elisabeth, *Ratio und Mystik im Werk Robert Musils*, München, 1968.
3. ALLEMANN, Beda, *Ironie und Dichtung*, Pfullingen, 1956.
4. ARNTZEN, Helmut, *Satirischer Stil. Zur Satire Robert Musils im 'Mann ohne Eigenschaften'*, Bonn, 1960.
5. ARNTZEN, Helmut, Sprache und Sprechen in Musils »Der Mann ohne Eigenschaften«, München, 1982.
6. BACHMANN, Dieter, »Robert Musil. 1880—1942.«, in: D. B., *Essay und Essayismus*, Stuttgart, 1969, S. 157—192.
7. BAUER, Sibylle/DERVERMANN, Ingrid, *Studien zu Robert Musil*, Köln, 1966.
8. BAUMANN, Gerhart, *Robert Musil. Zur Erkenntnis der Dichtung*, Bern, 1965.
9. BECHER, Petar, *Der Untergang Kakaniens. Darstellungsweisen eines historischen Phänomens*, Frankfurt a.M., 1982.
10. BERGHANN, Wilfried, *Robert Musil in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*, Reinbek bei Hamburg, 1963.
11. BÖHME, Hartmut, *Anomie und Entfremdung. Literatursoziologische Untersuchungen zu den Essays Robert Musils und seinem Roman 'Der Mann ohne Eigenschaften'*, Kronberg, 1974.
12. BRAUN, Wilhelm, »Moosbrugger dances«, in: *Germanic Review* 35, 1960, S. 214—230.
13. BRAUN, Wilhelm, »Musil's 'Die Schwärmer'«, in: *PMLA* 80, 1965, S. 292—298.
14. BROSTHAUS, Heribert, »Zur Struktur und Entwicklung des 'anderen Zustands' in Robert Musils Roman 'Der Mann ohne Eigenschaften'«, in: *Dt. Vierteljahrsschrift f. Literaturw. u. Geistesgeschichte* 39, 1965, S. 388—440.
15. CHARNEY, Hanna, »Monsieur Teste und der Mann ohne Eigenschaften. Homo possibilis in fiction, in: *Comparative Literature* 27, Nr. 1 1975, S. 1—7.
16. COMETTI, Jean—Pierre, *Robert Musil ou l'alternative romanesque*, Paris, 1985.
17. DURZAK, Manfred, »Geistesverwandtschaft und Rivalität. Robert Musil«, in: *D. M. Hermann Broch. Der Dichter und seine Zeit*, Stuttgart, 1968, S. 114—137.
18. EIBL, Karl, *Robert Musils »Drei Frauen«. Text, Materialien, Kommentar*, München/Wien, 1978.
19. FISCHER, Ernst, »Das Werk Robert Musils. Versuch einer Würdigung«, in: *Sinn und Form* 9, 1957, S. 851-901.
20. FISCHER, Nanda, »Eine plötzliche und umgrenzt bleibende geistige Erregung... Zum Novellenbegriiff Robert Musils«, in: *Monatshefte* 65, 1973, Nr. 3, S. 224—240.
21. FREESE, Wolfgang, »Verinnerte Wirklichkeit. Zur epischen Funktion der Liebe im Mann ohne Eigenschaften«, in: W.F., *Mystischer Moment und reflektierte Dauer. Zur epischen Funktion der Liebe im modernen deutschen Roman*, Göttingen, 1969.
22. FRISÉ, Adolf, *Plädoyer für Robert Musil. Hinweise und Essays 1939 bis 1980*, Reinbek bei Hamburg, 1980.
23. FUDE, Dieter, *Analogiedenken und anthropologische Differenz. Zur Form und Funtion der poetischen Logik in Robert Musils Roman 'Der Mann ohne Eigenschaften'*, München, 1979.
24. FULD, Werner, »Die Quellen zur Konzeption des 'anderen Zustands' in Robert Musils Roman 'Der Mann ohne Eigenschaften'«, in: *Dt. Viertelj. für Literaturw. u. Geistesgesch.* 50, 1976, S. 664—682.
25. GOLTSCHNIGG, Dietmar, *Mystische Tradition im Roman Robert Musils. Martin Bubers »Extatische Konfessionen« im 'Mann ohne Eigenschaften'*, Heidelberg, 1974.
26. HALL, Marry G., *Tier und Tiermotivik im Prosawerk Robert Musils*, Dissertation Wien, 1975.
27. HENNINGER, Peter, »Schreiben und Sprechen. Robert Musils Verhältnis zur Erzählform am Beispiel von 'rei Frauen' und 'Die Amsel'«, in: *MAL* 9, 1976, H. 3/4, S. 57—99.
28. HEYDEBRANDT, Renate von, *Die Reflexionen Ulrichs in Robert Musils Roman 'Der Mann ohne Eigenschaften'. Ihr Zusammenhang mit dem zeitgenössischen Denken*, Münster, 1966.
29. HUBER Lothar, *Die Frauengestalten im Werk Robert Musils*, Diss. Innsbruck, 1965.
30. HÜPPAUER, Bernd-rüdiger, *Von sozialer Utopie zur Mystik. Zu Robert Musils 'Der Mann ohne Eigenschaften'*, Münster/Salzburg, 1971.
31. JACCOTTET, Philippe, »A partir de L'Homme sans qualités, in: *La Nouvelle Revue Française*, Paris, 7, tome 14, 1959, S. 808—821.
32. JANKOVĆ, Svetozar, »Utopie als Wirkungskonzept. Methodischer Versuch zu dem im Mann ohne Eigenschaften strukturierten Konzept am Beispiel der 'Urlaubsmetapher'«, in: *Sprachästhetische Sinnvermittlung*, Frankfurt/Ma-in, 1982, S. 103—116.

33. JENS, Walter, »Der Mensch und die Dinge. Die Revolution der deutschen Prosa. Hofmannsthal, Rilke, Musil, Kafka, Heym, in: W. J., *Statt einer Literaturgeschichte*, Pfullingen, 1957, S. 59–85.
34. KAISER, Ernst/WILKINS, Eithne, *Robert Musil. Eine Einführung in das Werk*, Stuttgart, 1962.
35. KAIZIK, Jürgen, *Die Mathematik im Werk Robert Musils. Zur Rolle des Rationalismus in der Kunst*, Diss. Wien, 1980.
36. KARTHAUS, Ulrich, *Der andere Zustand. Zeitstrukturen im Werk Robert Robert Musils*, Berlin, 1965.
37. KRUSCHE, Dietrich, »Selbstfindung und Partnerferne. Strukturen inner{textlicher Kommunikation in Robert Musils 'Vereinigungen'«, in: *Orbis Litterarum* 33, 1978, S. 310–329.
38. KRÜGER, Hans-Peter, *Dichtung und Erkenntnis. Eine Studie zum Sprachstil in Robert Musils Roman 'Der Mann ohne Eigenschaften'*, Tokyo, 1961.
39. KÜHN, Dieter, *Analogie und Variation. Zur Analyse von Robert Musils Roman 'Der Mann ohne Eigenschaften'*, Bonn, 1965.
40. KÜHNE, Jörg, *Das Gleichen. Studien zur inneren Form von Robert Musils Roman 'Der Mann ohne Eigenschaften'*, Tübingen, 1968.
41. LAERMANN, Klaus, *Eigenschaftslosigkeit. Reflexionen zu Musils Roman 'Der Mann ohne Eigenschaften'*, Stuttgart, 1970.
42. LEJEUNE, Robert, *Robert Musil. Eine Würdigung*, Zürich, 1942.
43. LONGUET-MARX, Anne, *Proust, Musil. Partage d'écriture*, Paris, 1986.
44. LUFT, David S., *Robert Musil and the Crisis of European Culture 1880–1942*, Berkeley, L.A., London, 1980.
45. MAE, Michiko, »Robert Musils Novellentheorie«, in: *Beiträge zur Germanistik* 1, 1980, S. 25–43.
46. MAGNOU, Jacqueline, »Törleß! — eine Variation über den Ödipus-Komplex. Einige Bemerkungen zur Struktur des Romans«, in: *Musil—Forum* 2, 1977, S. 134–158.
47. MAGRIS, Claudio, »Robert Musils religiöse Soziologie«, in: Vc. M., *Der habssburgische Mythos in der österreichischen Literatur*, Salzburg, 1966, S. 278–295.
48. MARCEL, Gabriel, »Le journal de Robert Musil«, in: *Allemagne d'aujourd'hui*, Nr. 1, janvier–février 1957, S. 7–20.
49. MIESTER, Monika, *Der Theaterbegriff Robert Musils. Ein Beitrag zur ästhetischen Theorie des Theaters*, Diss. Wien, 1979.
50. MONTI, Claudia, *Abstrakte Welt und Eigenschaftslosigkeit. Eine Interpretation von Robert Musils Roman 'Der Mann ohne Eigenschaften' unter dem Leitbegriff der Abstraktion*, Frankfurt/Bern, 1982.
51. MÜLLER, Gerd, *Dichtung und Wissenschaft. Studien zu Robert Musils Romanen 'Die Verwirrungen des Zögling Törless' und 'Der Mann ohne Eigenschaften'*, Uppsala, 1971.
52. MULOT, Sibylle, *Der junge Musil. Seine Beziehung zu Literatur und Kunst der Jahrhundertwende*, Stuttgart, 1977.
53. NAGANOWSKI, Egon, »'Vinzenz' oder der Sinn des sinnvollen Unsinns«, in: *Musil—Studien* 4, München/Salzburg, 1973.
54. NEVEUX, J.B., »Robert Musil, 'Jugendstil' et 'Sezession'— I, in: *Etudes Germaniques* 23, 1968, S. 582–599.
55. NEVEUX, J. B., »Robert Musil, 'Jugendstil' et 'Sezession' II, in: *Etudes Germaniques* 24, 1969, S. 36–47.
56. NEUFELD, Hans, *Robert Musil: Die Schwärmer. Ein Film*, Hamburg, 1985.
57. OCZIPKA, Michael, *Die Verwirklichung des 'anderen Zustands' in den Stücken Robert Musils*, Diss. Wien, 1972.
58. PAYNE, Philip, »Robert Musil von innen gesehen. Betrachtungen zu den Tagebüchern«, in: *Musil—Forum* 6, 1980, S. 227–238.
59. Payne, Philip, *The Man without Qualities. A Critical Study*, Cambridge University Press, 1988.
60. PIKE, Burton E., *Robert Musil. An Introduction to his Work*, Ithaca, N.Y., 1961.
61. POTT, Hans-Georg, *Robert Musil*, München, 1984.
62. RANDAK, Ernst, »Über die Möglichkeit«, in: *Wort in der zeit*, H6, Juni 1963, S. 22–35.
63. RASCH, Wolfdieterich, »Robert Musils Komödie 'Vinzenz und die Freundin bedeutender Männer'«, in: W.R., *Das deutsche Lustspiel*, Bd. 2, Göttingen, 1969, S. 159–179.
64. REINHARDT, Stephan, *Studien zur Antinomie von Intellekt und Gefühl in Musils Roman 'Der Mann ohne Eigenschaften'*, Bonn, 1969.
65. RENIERS—SERVRANCKX, Annie, *Robert Musil. Konstanz und Entwicklung von Themen, Motiven und Strukturen in den Dichtungen Robert Musils*, Bonn, 1972.
66. POSEBERRY, Robert Lee, *The Relationship of Sickness and the Mystical Borderline in the Works of Robert Edler von Musil*, Diss. (M. A.) Toronto, 1970.
67. ROTH, Marie-Louise, *Robert Musil. Ethik und Ästhetik. Zum theoretischen Werk des Dichters*, München, 1972.
68. ROTH, Marie-Louise, *Robert Musil. Les oeuvres pré—posthumes*, 2 Bd., Paris, 1980.
69. ROTH, Marie-Louise, *Robert Musil. L'homme au double regard*, Paris, 1987.
70. ROTH, Marie-Louise, *Robert Musil—Theater. Kritisches und Theoretisches*, Reinbek bei Hamburg, 1965.
71. RÖTTGER, Brigitte, *Erzählexperimente. Studien zu Robert Musils 'Drei Frauen' und 'Vereinigungen'*, Bonn, 1973.
72. Scharang, Michael, *Robert Musil. Dramatik und Bühnengeschichte*, Diss. Wien, 1965.

Zbornici posvećeni Muzilu:

- BAUR, Uwe/CASTEX, Elisabeth (Hg.), *Robert Musil*, Königstein/Ts, 1980.
- Brokoph-Mauch, Gudrun (Hg.), *Beiträge zur Musil—Kritik*, Frankfurt a.m., 1983.
- Colloque de Royamont*, dirigé par Jean-Pierre COMETTI, Royaumont, 1986.
- DINKLAGE, Karl (Hg.), *Robert Musil. Studien zu seinem Werk*, Hamburg 1971.
- DINKLAGE, Karl (Hg.), *Robert Musil. Leben, Werk, Wirkung*, Wien, 1960.
- FARDA, Dieter P./KARTHAUS, Ulrich (Hg.), *Sprachästhetische Sinnvermittlung*, Frankfurt a.M., 1982.
- HUBER, Lothar/WHITE, John J. (Hg.), *Musil in Focus*, London, 1982.
- MUSIL—STUDIEN, 1–19, München, 1971 – ...

Tematski brojevi časopisa posvećeni Muzilu:

- Text + Kritik*, Nr. 21/22, 1968. (Ponovljeno izdanje: Juni 1972, November 1983.)
- Literatur und Kritik: Das internationale Musil—Symposium in Wien (12–14. Mai 1980)*, Oktober/November 1980, Nr. 149/150, S. 513–632.
- Critique*: Vienne, début d'un siècle, Paris, Nr. 339/340, 1975.
- L'Arc*, Aix-en-Provence, Nr. 74, 1978.
- L'Herne: Cahier Robert Musil*, Paris, 1981.
- Magazine Littéraire*, Paris, Nr. 184, mai 1982, dossier: *Musil ou la crise de l'homme moderne*, S. 15–48.
- La Quinzaine Littéraire*, Paris, Nr. 363, 16/31, janvier 1982, dossier: *Musil*, S. 5–17.
- Sud: Robert Musil*, Marseille, hors série, 1982.
- Musil—Forum*, Saarbrücken, 1975 – ...

Bio-bibliografske podatke priredila Agata Švarc

filogeneza.

aleksandar petrov

TRONOŽAC

(supstrat filogeneze)

Oslanjam se na pravac sumnje
da bih video liniju preporoda
u jednom smjeru
i liniju skočanja,
što odlazi svojim putem,
neuhvatljivo.

Oslanjam se na pravac sumnje,
uzmičući ka toploj svetinji
konačnog prestrojavanja.

Oslanjam se na najkraci impuls
jednog kratkog trenutka
da bih ga prepoznao sutra,
ili možda nikad
i tako produžio njegovo trajanje do večnosti imitacije.

MISTERIJA TELA

(večna težnja filogeneze da se bezbrojni trenuci svesti
sakupe u jednu tačku trenutnog — JA)

Ti, koji me pratiš
po sprženim putokazima,
po pokretima,
ogluvelim
u naporu prevladavanja,
ti me se sećaš
po zmijama
otštampanim na stenama
kao trzajima neke navike,
ponavljanje
do reljefa zemljinog početka.

Ti, koji me prepoznaćeš
u sopstvenoj krvi,
gde se junaštvo začinje
od predanja potomstva,
sećaš me se u sopstvenom početku,
kao produžetak pamćenja našeg.

U kolu i pogrebu kada me pratiš,
krećes se po sopstvenom telu
prečicom nerava
i trajanjem svojim ga pomeraš
za delić ponora.

Ti, koji ne zaboravljaš
u svom tihom nestajajuju,
u izrugivanju ciči zglobova
gibanje istorije,
ime mi saznaćeš
po mekoći ljudskog opreza
kojim se kretah do tvog početka,
kao produžetak pamćenja našeg.

Ti, koji me zaboravljaš
u iskušenju da obnoviš sebe,
u disanju da pomeriš ruke
koje su te sačinile
i stvorili krv novu
koja ne pamti,
uzimaš mi telo
od tela zemlje
i svome telu ga vraćaš,
zauvek upamćeno.

BEKSTVO OD FILOGENEZE

To nisam ja,
to je samo smreka smetena
zanjhala glavu
za pticama nehajnog klepeta.
Ali, to sam i ja,
izneverena senka proroka,
pokupio njihove oči
da ne znaju da se vrate.

To nisam ja,
to je nerv u korenju biljke
što se hrani mojom prizemnošću.
Ali, to sam i ja,
polomljena grana višnje
ponajpre obranih plodova.

To nisam ja
to je deo fatuma,
ali, to nisam ja,
to smo Vi i ja
u igri,
u jednostavnosti ogledala.